

etc..), on hi trobem el material ibèric, la Campaniana A i B, amb produccions etrusques. En una segona fase el jaciment presenta nivells Alt-Imperials, que arriben fins el moment de la T.S. Hispànica.

DESCRIPCIO MATERIALS: A part de les troballes superficials del Dr. Sanmartí, coneixem solament part del material aparegut a les sitges, no el del "poblat" (Ribas diu que "a les habitacions la ceràmica també és abundant" (PREVOSTI 1981a p. 152). RIBAS (1988 p. 101) descriu així el jaciment i el material: "Alguns petits nuclis aïllats i sense defensa, fàcilment controlats, devien restar encara ocupats pels seus habitants (...). Deduïm aquest fet pel material trobat a l'interior d'unes sitges, en unes habitacions ibèriques de Cabrils, excavades el 1931 pel Dr. Lluís de Sobregrau, en el curs d'uns treballs en els quals nosaltres col·laboràrem. Aparegué material molt primitiu: ceràmica de tradició Hallstàtica; abundància de vasos fets a mà, molts amb cordons en relleu i incisions; ceràmica campaniana; ibèrica, grisa, parets fines; un fragment de grega, del s. IV a.C.; ibèrica pintada; diversos fragments de "terra sigil.lata" i altres fragments jaspesats en vermell sobre fons groc". Aquest material és en part recollit per PREVOSTI (1981a p. 152) i RIBAS 1988 (fig. pàg. 104) (fig. 16). Es tracta del material d'una sola sitja (que, creiem, deu ser la que no és d'enterrament):

Ceràmica fina:

* Campaniana: Ribas cita entre la campaniana cràteres, *lékythos*, *skyphoi*. En els dibuixos que presenta del material (fig. 18, n° 18-23) s'hi pot veure les formes de Campaniana B Lamb. 1 (n° 18), Lamb. 2 (19), Lamb. 3 (20-21), i una peça de possible Campaniana A, Lamb. 5/7 (n° 23). J.Sanmartí (SANMARTI 1986 p. 649) ho considera imitacions de vernissos negres (Lamb. 26, Lamb. 5, Lamb.1, Lamb. 3). Cal dir, però, que la peça n° 22 sembla una pàtera Lamb. 26, una peça de Tallers Occidentals que podria datar de la 2ª meitat de s. III a.C.

* T.Sigil.lata: 2 plats F. Drag. 18, un amb marca ...ECENI. Segons Sanmartí (SANMARTI 1986 p. 649) es tracta de T.S. Sud-gàl·lica (fig. 18 n° 24-25).

Ceràmica comuna:

* Ibèrica pintada: decorada a base de circumferències concèntriques.

* Comuna ibèrica: 2 vasos de llavi gruixut; 1 gerra de nanses verticals (fig. 18, n° 15-17).

* Grisa emporitana: 2 gerres de grisa emporitana o de la seva tradició; bitroncocòniques (fig. 18, n° 13-14). Cal dir que la n° 14, amb mameló, sembla una producció bastant antiga dins d'aquest tipus ceràmic.

* Ibèrica a mà: alguns vasos descrits per Ribas com a Hallstàtics i altres de llisos. Hi podem veure

les urnes de vora exvasada amb perfil en "S", una tassa, les cassoles (pasta grollera?), etc.. (fig.18 n° 1-12).

Altres materials:

- * Fragments de *dolia* enganxats amb plom.
- * *Fondera* i fusaioles.
- * Destraletes i raspadors, bronzes.
- * Un molí de mà.

Aquest conjunt de materials, coneguts ja d'antic, s'han vist completats com ja hem vist pel material localitzat en superfície per J. Sanmartí (SANMARTÍ 1986 p. 650, amb àmfora ibèrica, Campaniana B, àmfora Itàlica, i sigil.lata), i pel material localitzat en la primera excavació de Montse Ruiz (Campaniana A i B, amb produccions etrusques, ceràmica ibèrica, tègula i *dolia*). Sembla que també en prospeccions s'ha trobat material clar del s. II a.C. (Campaniana A, Dressel 1) (R. Coll, comunicació personal).

El material aparegut en les recents excavacions, amb T.S.Aretina, T.S.Sud-Gàl.lica i T.S.Hispànica, marquen la segona fase d'ocupació del lloc, que per tant arriba fins un moment prou avançat de l'Alt Imperi (el límit el marcaria l'absència de T.S. Clara A). Aquesta material apareix en nivells amb restes constructives, i per tant no són materials que puguin ser considerats com a residuals. Això significa que en en època Alt-Imperial el jaciment seguia ocupat, s'hi havien edificat noves estructures, i per tant estava plenament incorporat a les noves estructures de producció romanes.

FASES-CRONOLOGIA: El material més antic trobat correspon a un possible fragment de vernís negre que Ribas cita com a grec (àtica?). Aquest és l'únic material que podem considerar del moment ibèric ple, i és una sola peça (que PREVOSTI 1981a no recull, ni Ribas dibuixa). Donat el complex món dels vernissos negres, i que es tracta d'un sol fragment, no podem considerar-hocòm un índex cronològic significatiu. Pel reste de material que descriu M.Ribas, una datació en època republicana no seria extranya.

Una dada molt més significativa és la que ens dona l'excavació de la sitja. La cronologia de l'amortització ve marcada per la presència de sigil.lata (que ens porta al s. I d.C.), però no sabem si aquesta sitja fou reomplerta d'una sola vegada, si tenia diversos moments d'amortització, etc ...

Per J. SANMARTÍ (1986 p. 649) cal datar algunes d'aquestes peces d'aquesta sitja en un moment de finals del s. III a.C. o de la meitat del s. II a.C. (però aquesta cronologia pot ser posterior si considerem, com ja indica el mateix J. Sanmartí, que

algunes peces poden ser imitacions locals de productes importats). Potser en aquest cas una datació dins el s. II a.C. seria la més probable. De fet els treballs arqueològics recents que s'han realitzat en el jaciment apunten cap a un moment inicial del jaciment de segona meitat de s. II a.C., sense que s'hagin identificat materials anteriors. A la vista d'aquestes dades, probablement cal pensar que la datació del material de la sitja queda inclòs en aquest període (de fet és possible considerar-ho així, al tractar-se d'imitacions locals de productes importats).

També el material superficial localitzat per Sanmartí pot incloure's perfectament en la cronologia marcada per l'excavació recent, típica de molts altres jaciments de la zona, amb una perduració fins el s. I d.C.

De tota manera són les dades que han donat les darreres intervencions les més significatives. L'excavació de Montse Ruiz permet identificar sense cap dubte un horitzó de l'ibèric final per al jaciment. El mur pot anar associat a un nivell de s. I a.C. (possiblement de 1a meitat), però entre el material recuperat n'hi ha algun de segona meitat de s. II a.C. (datació reforçada pels materials trobats en superfície per R. Coll). Per tant seria molt probablement la segona meitat del s. II a.C. el moment inicial d'aquest assentament.

Pel que fa al moment final, l'últim material trobat a l'excavació correspon a la T.S. Hispànica (i ja no s'ha trobat T.S. Clara A). Aquest contexte pot portar-nos a finals de s. I d.C.

Aquest moment correspon a l'abandonament del jaciment, però fins aquest moment el material permet constatar que s'habitava l'assentament, i s'hi edificaren construccions, també en aquest s. I d.C.

ACTUACIONS REALITZADES: Excavació de l'any 1931 del Sr. Sobregrau d'unes sitges. Excavació de Montserrat Ruiz l'Abril de 1992. Excavació de M. Ruiz i D. Farell l'estiu de 1992.

BIBLIOGRAFIA: RIBAS 1952, PREVOSTI 1981a, SANMARTI 1986, RIBAS 1988, RUIZ 1992.

OBSERVACIONS: Es extrany constatar l'existència d'uns enterraments en sitja enmig de l'habitat. Podria tractar-se d'un nou cas de reaprofitament funerari d'una sitja.

Es interessant constatar com la troballa de Sigil.lates en les intervencions antigues (per exemple del Dr. Sobregrau), que en principi havia estat interpretat com un material més aviat residual (vist el reste de material) ha estat confirmada per les darreres excavacions, amb la identificació de nivells clars d'ocupació de s. I d.C.. Això ens ha de

fer ser prudents a l'hora de valorar les informacions d'aquests investigadors anteriors, doncs si bé no sempre tota la seva informació es exacte, molt sovint anem veient com ho és més del que inicialment ens pensàvem.

VALORACIO: Cal pensar que no ens trobem davant d'un poblat, sinó més aviat davant d'un típic establiment ibèric petit-mitjà, aïllat en el pendent, amb les seves sitges (potser alguna amortitzada i reaprofitada com a enterrament). Com que quan fou excavat i estudiat als anys 30 aquest tipus d'assentaments aïllats ibèrics no es coneixien, fou considerat un poblat.

Si bé hi ha algun material dubtós, els resultats de l'excavació permeten constatar que la cronologia inicial és d'època ibèrica final. Aquesta cronologia molt probablement ens porta a la segona meitat del s. II a.C.. El jaciment és un clar assentament ibèric, amb presència d'elements com la ceràmica a mà, els murs de tècnica ibèrica, paviments, sitges, etc..

El que és molt interessant, però, és constatar també com aquest hàbitat té continuïtat fins com a mínim finals de s. I d.C., amb noves estructures muràries. L'hàbitat no s'abandona fins un moment on considerem que el fenomen romanitzador està fortament consolidat. En un mateix punt, doncs, podem constatar quina ha estat l'evolució d'aquest procés romanitzador, doncs la pervivència d'ocupació ens indica que la filiació dels ocupants del lloc no ha variat.

Esperem que futures campanyes d'excavació puguin ajudar a coneixer millor aquest procés d'aculturació i romanització, en un jaciment força interessant.

NO ORDRE: 10.8

NOM JACIMENT: L'Alzina Surera / Can Tolrà / Costat oposat al cementiri.

MUNICIPI: Cabrils (Mapa nº 4)..

SITUACIO: Situat actualment entre dos carrers de la urbanització "Can Tolrà", sobre del camí que porta a Cabrera de Mar. En el vessat del Turó del Cementiri, sobre el punt on hi ha el poblat "A 200 m. del cementiri" (jaciment 10.7). 255 m.s.n.m.

DESCRIPCIO ESTRUCTURES: Prop d'aquest punt M. Ribas citava restes romanes sense especificar i dues sepultures (recollit per PREVOSTI 1981a p. 151-2). També en aquest lloc s'hi recollí l'any 1984 un important lot de materials, el que no serví però per salvar el jaciment de la destrucció. El 1987 s'hi

construí una casa, posant-se al descobert diverses parets i un paviment d'*opus signinum*. Els dos murs apareguts, seccionats, estaven encaixats al sauló (BURJACHS ET ALII 1987). Sembla que era una estructura aterassada, amb murs orientats Nord-Sud. Actualment en un dels rebaixos es poden observar restes de fonaments (CAZORLA-BAGA 1989-90).

DESCRIPCIO MATERIALS: El lot de materials recuperat bé a les troballes superficials o bé quan fou destruït en part el jaciment és el següent (CAZORLA-BAGA 1989-90):

Ceràmica Fina:

- * Campaniana A Tardana: vora i pàret Lamb. 5.
- * Campaniana B: 1 frag. possible Lamb. 2; 3 frags. de pàtera.
- * T.S. Itàlica: 1 frag. Goud. 18; 1 frag. fons; 1 frag. indeterminable.
- * T.S. Sud-Gal·lica (1 frag.).

Ceràmica comuna:

- * Comuna ibèrica: 1 frag. nansa de gerra, pasta sandvitx; 23 frags. informes.
- * Ibèrica a mà: 1 frag. informe.
- * Comuna de tècnica tardana: possibles fragments de peces fetes a torn lent, o de tècnica indígena tardana (pasta dura, amb abundós desgredant de mica i quars, amb vacuoles, de color amarronat); 1 frag. olla V. 1.
- * Comuna romana: 1 frag. comuna itàlica (pasta amb desgredant d'olivina); 1 frag. fons d'imitació local d'un plat Roig Pompeià (V. 15); 1 frag. olla V. 1; 25 frags. més.
- * Amfora ibèrica: 13 frags. informes.
- * Amfora romana: 1 frag. Dressel 1; 3 frags informes de la mateixa pasta itàlica; 2 frags. de vora de Pascual 1; 1 frag Dressel 2/4 local; 10 frags. informes de pasta local.

Altres materials:

- * 1 fragment d'*opus signinum*.
- * 2 frags. de tègula i dos d'imbrex.
- * 2 frags. de *dolium*.

FASES-CRONOLOGIA: El vernís negre ens marca un moment inicial d'aquest jaciment entorn de principis del s. I a.C., amb material clarament de s. I a.C. (producció indígena tardana). La sigil·lata ens documenta una pervivència fins ben entrat el s. I d.C. (amb la T.S. Sud-Gal·lica i la Dressel 2/4).

ACTUACIONS REALITZADES: Recollida de material per part de membres de l'A.E.C.C., tant l'any 1984 com el 1987, arrel d'unes construccions.

BIBLIOGRAFIA: PREVOSTI 1981a, BURJACHS ET ALII 1987, CAZORLA-BAGA 1989-90.

OBSERVACIONS: Es un jaciment relacionat amb els anteriors (nº 10.6, 10.7), donada la seva proximitat i el tipus d'estructures, així com la cronologia similar.

VALORACIO: Es tracta d'un jaciment conegut arrel de materials sense contexte estratigràfic, però del que coneixem l'existència d'estructures. Cal destacar la proximitat d'aquest punt al jaciment anomenat "Poblat a 200 m. del cementiri". Es evident que ha d'haver-hi una relació entre els dos jaciments, si bé de moment és difícil establir-la, donat que la cronologia dels dos punts és molt semblant, amb un moment final similar.

El conjunt arqueològic recuperat ens permet pensar que ens trobem davant d'un hàbitat de l'ibèric final, però que arriba fins la romanització. De fet, a part de la tègula, ímbrex i dòlia trobada (elements presents sovint en hàbitats de l'ibèric final) tenim en aquest jaciment un element indicatiu d'un grau més alt de romanització: un paviment construït en *opus signinum*. Tant la presència d'un paviment de *signinum*, com la troballa de T.S. Sud-Gal·lica, ens fa pensar que el jaciment tingué una pervivència clara en època Alt-Imperial, el que marcaria una important diferència amb el poblat situat per sobre seu, que arriba fins el canvi d'era. Potser les estructures de Can Tolrà documenten el pas cap a un nou tipus d'estructures de producció, ja més lligades al sistema romà (amb presència d'àmfores locals Pascual 1 i Dressel 2/4). El final del jaciment sembla també estar relacionat amb el final de la producció massiva d'aquestes àmfores vinàries tarraconeses, entorn a mitjans del s. I d.C.

Nº ORDRE: 10.9

NOM JACIMENT: Can Roldós.

MUNICIPI: Cabrils (Mapa nº 4).

SITUACIO: Sota el Turó del Montcabrer, en el vessant meridional. 140 m.s.n.m.

DESCRIPCIO ESTRUCTURES: A la partida de Can Roldós, en llaurar-se, va apareixer una sitja (VENTURA 1956 p. 83).

DESCRIPCIO MATERIALS: A la sitja va apareixer restes de ceràmica romana, corresponent a una vintena de tègules, 4-5 ímbrex, almenys tres àmfores, un *dalium* i altres vasos de menor tamany (VENTURA 1956 p. 83).

FASES-CRONOLOGIA: Encara que no tenim elements cronològics gaire clars, la presència de materials

romans colmatant una sitja, en una zona amb gran densitat de jaciments d'època ibèrica final o republicana, pot indicar-nos una cronologia d'aquest moment.

ACTUACIONS REALITZADES: Troballa fortuïta.

BIBLIOGRAFIA: VENTURA 1956, BURJACHS ET ALII 1987.

OBSERVACIONS: Sitja que amb quasi tota seguretat cal relacionar amb algun dels nombrosos hàbitats que es citen al sector del Montcabrer (jaciment nº 12.10).

VALORACIO: Sitja que de nou indica l'alta densitat d'ocupació d'aquest turó del Montcabrer i d'aquest sector, tan mal conegut i amb notables confusions d'emplaçament de jaciments.

Nº ORDRE: 10.10

NOM JACIMENT: Entre torrent d'en Grau i torrent de Can Pelat (prop turó d'en Torres).

MUNICIPI: Cabrils (Mapa nº 4).

SITUACIO: Vessant del turó d'en Torres, proper al barri de la Llobatera. 225 m.s.n.m.

DESCRIPCIO ESTRUCTURES: A la part baixa del turó (entorn els 225 m.s.n.m.) Ribas localitzà restes de construccions romanes, amb restes de parets, restes d'*opus signinum*, ceràmica grollera i feta a torn, i ceràmica fina menys abundant (PREVOSTI 1981a p. 145).

A part d'aquestes troballes, però, més amunt, en el vessant del turó, també s'ha localitzat material ibèric. M. Ribas cita les restes d'un poblat, molt desfet, amb dues sitges excavades pel Dr. Sobregrau, on sembla que hi aparegué material ibèric (ceràmica ibèrica pintada, *pondus*, plom, etc..) (RIBAS 1952 nº 78, p. 48).

FASES-CRONOLOGIA: No tenim prou elements per determinar-la, però sembla que pot haver-hi un nivell republicà. La presència de ceràmica ibèrica pintada fa pensar en una cronologia tardana.

ACTUACIONS REALITZADES: Recollides de material superficial.

BIBLIOGRAFIA: RIBAS 1952, PREVOSTI 1981a, MALUQUER ET ALII 1986, SANMARTI 1986, BURJACHS ET ALII 1987.

OBSERVACIONS: Jaciment confús, que probablement té bastant a veure amb els altres detectats en aquest sector (nº 10.3 i 10.1). Segons M. RIBAS (1952 p. 48), al Turó d'En Torres continuaven les restes d'escampadissa de ceràmica ibèrica i alguna resta de paret.

Cal tenir en compte, però, que una de les sitges que M. Ribas engloba en aquest jaciment diu que era situada prop del Mas Truc (RIBAS 1952 p. 48), mas que està situat molt a prop del Turó Gironella (RIBAS 1952 p. 47, jaciment nº 10.1), i no d'aquest punt. La confusió entre aquest conjunt de jaciments és, doncs, ben notable.

VALORACIO: Encara que hi ha elements repetits en altres jaciments del moment republicà (material ibèric associat a Campanianes, presència de sitges, etc..), ara com ara és difícil valorar un jaciment tant poc conegut. Cal pensar que té un nivell d'ibèric final més o menys clar.

Nº ORDRE: 11.1

NOM JACIMENT: El Turó Gros de Cèllecs.

MUNICIPI: Orrius (Mapa nº 5).

SITUACIO: A dalt i als vessants del Turó Gros de Cèllecs, a 1.5 km. a l'Oest d'Orrius, tocant amb el terme de la Roca del Vallès. El lloc domina el pas secundari entre el Maresme i el Vallès pels cursos de la riera d'Argentona, riera de Clarà, i el riu d'Amèdia i torrent San Bartomeu. 534 m.s.n.m.

DESCRIPCIO ESTRUCTURES: Poblament ibèric enmurallat, veritable *oppidum*, del que es coneixen dos sectors, el que ocupa el cim del turó, hàbitat enmurallat de dimensions bastant reduïdes (entre 0.3 i 0.4 Ha. (SANMARTI-SANTACANA 1991 p. 129)), i el que ocupa la zona de les vessants, menys conegut.

La planta del poblament superior (SANMARTI-SANTACANA 1991 p. 132) mostra un poblament d'erola, amb una muralla perimetral que tanca el recinte i fa de paret posterior dels habitatges, i parets mitjaneres separant les vivendes (fig. 17).

S'han excavat diverses estructures en aquest sector superior:

- Un conjunt de nou habitacions adossades a la muralla, de planta rectangular, amb les parets mitjaneres. En una de les habitacions fou localitzada una canalització anterior a la construcció de la muralla. Aquest sector d'habitació tenia doncs com a mínim dues fases.

- Muralla superior. De forma trapezoidal. Es una muralla de tècnica diferent que la possible muralla inferior que després veurem. Mesura entre 1 m. i 1.40 m. d'amplada. Està formada per blocs de grandària mitjana (50 x 50 cm o 20 x 10 cm.), treballats segons el cas de manera diferent, alguns ben escairats, altres sols desbastats. Entre les escletxes de les juntures es col·loquen pedres petites. Té tota ella un aspecte irregular. No té torres de defensa.

En el sector Nord-Oriental, és a dir en els vessants del turó, fora de l'erola, s'han excavat o documentat altres estructures:

- Un poderós mur situat a la part baixa del vessant Nord-Oriental del turó. Es conserva en uns 11 m. de llargària, amb una alçada màxima de 1.70 m.. Pel que fa a la tècnica del mur podem dir que es conserven quatre filades de blocs desiguals (alguns de 1.5 m. de longitud) ben escairats, units en sec. Es de factura regular, ibèrica. Sembla formar part d'una fortificació que protegeix les habitacions del vessant.

- El 1984-85 A. Lepp excavà dues habitacions al vessant.

- El 1986-87 A. Lepp va excavar una habitació gran, retallada en part a la roca. Aquest tipus de cases retallades a la roca sembla que ocupen una extensió del turó bastant important, fora de la part del cim, ja a les vessants (sols coneixem la memòria de la campanya de 1986, LEPP 1986c).

DESCRIPCIO MATERIALS: No entrarem ara en una descripció detallada del material trobat al poblat, ja que és un material ja estudiat i que delimita bastant clarament les diverses fases d'ocupació de l'indret. Tan sols en destacarem algun aspecte general, com per exemple la gran preponderància dels materials ibèrics respecte als d'importació. Així, el 2.4 % dels materials ceràmics recuperats són d'importació -el reste poden considerar-se autòctons-. Un 1 % correspon a àmfora Púnico-Ebusitana, un 0.9 % a àmfora Greco-Itàlica o Itàlica, i un 0.26 % de vernís negre (des d'àtiques, proto-campanianes, fins la Campaniana A) (SANMARTI 1986). Potser el fet més destacable en quant al material és l'absència de Campaniana B (SANMARTI-SERRA-DOMINGO 1983) (LEPP 1986c).

FASES-CRONOLOGIA: La primera ocupació del turó cal situar-la entorn el s. VII a.C. Així ho feia pensar la troballa d'uns materials amb acanalats (SANMARTI 1986 p. 690 i ss.), però més recentment aquesta dada s'ha confirmat per la localització, sota d'una habitació en el vessant del poblat, d'un fons de cabana del Bronze Final tardà (LEPP 1986c). Sembla, però, que les estructures que poden relacionar-se amb l'existència del poblat cal datar-les a partir del s. IV a.C. (nivells inferiors de dues habitacions de la part alta, II i III). (SANMARTI 1986). De tota manera, la fase de les estructures més ben documentades correspon a una segona fase d'aquest poblat establert al s. IV a.C.. El recinte fortificat establert a la plataforma superior del turó, correspon a una segona fase constructiva. La muralla descansa sobre estrats i estructures del s. IV a.C. (concretament la muralla reposa sobre un estrat que segella un paviment -el que els arqueòlegs interpreten com una reducció de l'àrea habitada-). Segons els primers arqueòlegs (SANMARTI-SERRA-DOMINGO 1983), "sembla evident, donada la homogeneïtat de la tècnica constructiva evidenciada en tots els sectors excavats del poblat del cim del turó, així com la unitat de concepció estructural del conjunt, que aquest assentament fou bastit d'un sol cop. Hom ha constatat recentment una evolució similar al poblat de Turó del Vent (Llinars), on, a les darreries del s. III a.C. es documenta la construcció d'un enmurallament que redueix la superfície ocupada pel primer assentament".

Tant aquests arqueòlegs (que han identificat un estrat nº 7, posterior a la construcció de la muralla, amb àmfora Greco-Itàlica i Campaniana A), com posteriorment A. Lepp, han excavat habitacions del s. II a.C. Algunes d'aquestes habitacions ocuparien la zona del vessant.

Per a A. Lepp l'evolució del jaciment és diferent a la proposada per J. Sanmartí. Per a ella, el poblat inicialment ocuparia el cim (estructures del s. IV a.C.), per expandir-se posteriorment i ocupar les vessants (habitacions del s. II a.C.). De fet aquesta evolució de l'hàbitat sembla més lògica, doncs la construcció d'una muralla a la part superior, tancant un espai reduït, no suposa una definitiva reducció de l'àrea habitada, tal com posteriorment es veu amb l'expansió del poblat a les vessants al s. II a.C. (LEPP 1986c).

La cronologia de la muralla superior, tant pels materials de l'excavació com per paral·lels, ha estat situada entre finals del s. III a.C. i inicis del s. II a.C. (com a Turó del Vent, Puig Castellet de Lloret, Castellruf). Els materials que donen aquesta cronologia són sobretot els del primer estrat posterior a la seva construcció (estrat nº 7), on s'ha trobat com a material més modern 1 fragment de Campaniana A i àmfora Greco-Itàlica (SANMARTI 1986 p. 735-736, SANMARTI-SANTACANA 1991 p. 130).

La muralla inferior no ha estat excavada.

La cronologia final de l'assentament caldria situar-la vers mitjans o segona meitat del s. II a.C. (absència de Campaniana B en tot el jaciment) (BURJACHS ET ALII 1987).

ACTUACIONS REALITZADES: Troballes ja d'antic. També en els anys 70 fou objecte d'actuacions sense suport científic suficient. Recentment s'han realitzat diverses campanyes d'excavació al jaciment. SANMARTI-SERRA-DOMINGO hi van excavar a partir de l'any 1981. El 1984-87 hi excavà Astrid Lepp.

BIBLIOGRAFIA: PREVOSTI 1981a, SANMARTI-SERRA-DOMINGO 1983, LEPP 1985, LEPP 1986c, MALUQUER ET ALII 1986, SANMARTI 1986, SANMARTI-SANTACANA 1991.

OBSERVACIONS: Hi ha alguns problemes en aquest jaciment, donat que ha sofert diverses campanyes d'excavació, no del tot coordinades, i especialment un grau de expoliació bastant alt.

Cal dir en aquest sentit que els estudis publicats (o que es poden consultar en el Sevei d'Arqueologia) d'algunes campanyes d'excavació (especialment les darreres, d'A. Lepp), són potser excessivament sintètics.

Cal també destacar que l'*oppidum* es troba més proper de la plana del Vallès que no pas de la del Maresme. En realitat és un jaciment a cavall de les dues comarques, uns territoris totalment interrelacionats tant en època antiga com en dates més recents. La presència del jaciment en un lloc de pas entre els dos territoris no fa sino demostrar de nou aquesta estreta relació.

VALORACIO: Es tracta d'un notable poblat ibèric que ha arribat fins el primer moment de la romanització. Les fases antigues del poblat, que aquí no estudiem exhaustivament, presenten notables paral·lels amb les d'altres poblats de la zona.

Un primer element destacable de les fases finals del poblat és la construcció d'una muralla, una muralla superior que sembla, però, que ha de respondre a una reorganització global de l'ocupació del turó (es basteixen conjuntament muralla i habitacions adossades). Aquest canvi, de finals del s. III a.C. inicis del II a.C., pot ser posat en relació amb altres enmurallaments de poblats i amb fenòmens lligats a l'expansionisme romà i púnic. La continuïtat i sembla que expansió del poblat durant almenys la 1ª meitat del s. II a.C., però, fa pensar en la importància de l'actuació romana.

Efectivament, la possible construcció en el vessant d'una sèrie d'habitacions durant aquesta primera meitat del s. II a. C. indica que durant un cert temps el poblat tingué una funcionalitat dins les estructures del món romà, però que en una segona fase d'aquesta actuació romana (datable per la presència de Campaniana A i l'absència de B) perdé aquesta funcionalitat, abandonant-se el lloc.

Cal per tant destacar com en una primera fase de l'actuació romana el poblat s'expandeix d'una manera important, però també com no molt temps després aquest poblat s'abandona, mostrant-nos la forta influència que té l'actuació romana sobre aquest món indígena, amb dos moments d'actuació ben diferents.

Nº ORDRE: 12.1

NOM JACIMENT: Burriac (*Ilduro*).

MUNICIPI: Cabrera de Mar (Mapa nº 4).

SITUACIO: En el vessant solei de la muntanya de Burriac, ocupant l'àrea entre el cim del Turó i les primeres cases de l'actual urbanització "la Guardiola" i el Torrent de St. Felix. 400-200 m.s.n.m.

DESCRIPCIO ESTRUCTURES: Es tracta d'un *oppidum* ibèric que ocupà una àrea entorn les 10 Ha. La importància d'aquest jaciment fa que sigui tractat a part, en el capítol dedicat als grans centres de poblament, *Ilduro* i *Iluro*.

DESCRIPCIO MATERIALS: Com veurem en l'estudi del jaciment, aquest centre no només fou un jaciment amb un elevat grau de romanització, sinó que fou centre d'encunyació de les monedes ibèriques amb la llegenda *Ilduro*.

FASES-CRONOLOGIA: A nivell global, la cronologia de l'assentament va des de finals de s. VI a.C. fins a mitjans de s. I a.C.

VALORACIO: Podem considerar aquest jaciment com el centre principal de la comarca en època ibèrica plena i final (i molt probablement centre d'una àrea de poblament superior a la pròpia comarca). Es per això que li hem dedicat un apartat a part, en el capítol dels grans centres de poblament.

Nº ORDRE: 12.2

NOM JACIMENT: Can Rodon de l'Hort.

MUNICIPI: Cabrera de Mar (Mapa nº 4).

SITUACIO: Prop de la masia de Can Rodon, entre el torrent de St. Feliu i la Riera de Cabrera. Al peu del poblat de Burriac. 90 m.s.n.m.

DESCRIPCIO ESTRUCTURES: Necròpolis ibèrica buidada en part ja d'antic, de la qual Rubió de la Serna conservà alguns materials (BARBERA 1968). Inicialment s'"excavaren" unes deu sepultures, d'entre 0.5 i 2 m. de fondària. El 1968 s'excavaren quatre tombes més (BARBERA 1969-70). Es tractava de tombes excavades en el sauló, tapades amb pedres de granit. Mesuraven aproximadament 1 metre de diàmetre, per 80 cm. de fondària. A l'interior de la tomba, bastant ben

col.locat, s'hi trobava l'aixovar i les cendres del difunt (fig. 18).

DESCRIPCIO MATERIALS: El material de les tombes era bastant uniforme: àmfora o àmfores ibèriques (una d'elles amb les cendres del mort), els diversos vasos de l'aixovar (ceràmica comuna, importacions - vernissos negres-), i armament de ferro (BARBERA 1969-70).

Pel que fa a les importacions, les quatre tombes excavades per J. Barberà tenien vasos proto-campanians, tan de les produccions de Rhode, com del Taller de Nikia-Iwn, i alguna més (Lamb. 55). Tots ells datables dins la 1a meitat del s. III a.C.

El material provinent de la col·lecció Rubió de la Serna, en canvi, tenia com a mínim 7 peces de Campaniana A, de producció antiga (4 peces Lamb. 26, 1 Lamb. 23, 1 Lamb. 45, 1 Lamb. 36) (GARCIA-PUJOL 1985 p. 120-121).

FASES-CRONOLOGIA: Les quatre tombes excavades per J. Barberà ofereixen una cronologia entorn el 250 a.C. (datació obtinguda a partir de les proto-campanianes (SANMARTI 1973, BARBERA 1969-70)).

Encara que inicialment es considerà aquesta cronologia com de tota la necròpolis, el reestudi dels materials trobats el 1881 per Rubió de la Serna, on s'han identificat diverses productes de la Campaniana A, permet datar algunes tombes entorn l'any 200 a.C. (GARCIA-PUJOL 1985 p. 120).

Cal pensar, però, que alguna d'aquestes peces (com la Campaniana A F. Lamb. 36) és més característica potser de contextes més tardans, ja de mitjans o segona meitat de s. II a.C. (apareix per exemple a Can Balenço (nº 13.17) CODEX 1992c). Aquesta és la datació final, mitjans de s. II a.C., que ha estat proposada per a aquesta necròpolis més recentment (CERDA-GARCIA 1987 p. 9).

ACTUACIONS REALITZADES: "Excavacions" de l'any 1881 de Rubió de la Serna. El 1968 J. Barberà excava algunes tombes que havien restat intactes.

BIBLIOGRAFIA: BARBERA 1968, BARBERA 1969-70, SANMARTI 1973, GARCIA-PUJOL 1985, SANMARTI 1986, BURJACHS ET ALII 1987.

OBSERVACIONS: Les notícies de troballes efectuades prop d'aquest punt, en efectuar-se obres i remocions, semblen confirmar que l'àrea de la necròpolis devia ser més gran.

VALORACIO: Es tracta d'una de les necròpolis del poblat de Burriac. Encara que inicialment s'havia considerat que pertanyia a un altre hàbitat (aleshores no es coneixien nivells del s. III a.C. a Burriac, el que feia pensar en un despoblament temporal del poblat

durant aquest segle), les excavacions han demostrat la continuïtat en l'ocupació de Burriac al llarg del s. III a.C. (les produccions de proto-campanianes hi són ben presents), i per tant la relació entre la necròpolis de Can Rodon de l'Hort i el poblat són ben clares (els dos jaciments estan situats a uns 1100 m. de distància).

Nº ORDRE: 12.3

NOM JACIMENT: Necròpolis del Turó dels 2 Pins / Turó dels 3 Pins.

MUNICIPI: Cabrera de Mar (Mapa nº 4).

SITUACIO: En el vessant solei del turó (anomenat primer dels tres Pins, ara dels dos Pins), sota el camí de Font Picant. Es sota mateix del poblat ibèric de Burriac. 150 m.s.n.m.

DESCRIPCIO ESTRUCTURES: Necròpolis ibèrica, de la qual s'han excavat 94 tombes. Probablement encara no s'ha aconseguit delimitar totalment la necròpolis. No s'ha localitzat l'*ustrinum*. Les tombes ocupen una àrea relativament petita, per tant amb una gran densitat, i sovint unes tallen a les altres. Les tombes consisteixen en forats excavats en la roca-sauló, coberts amb lloses de pedra, de típica tradició ibèrica. Els seus arqueòlegs han identificat diversos tipus de tombes (GARCIA 1987 i 1991):

- Tipus A-1: tomba excavada a la roca, de secció circular, fons pla i dos forats de forma cònica per col·locar dretes les àmfores. El diàmetre mig és d'un metre, i l'alçada entre 1 - 0.8 m.. Del tipus A-1 s'han trobat 17 tombes, un 42.5 % del total.

- Tipus A-2: Tomba excavada a la roca, de secció quasi circular. Es de fons pla, sense forats per les àmfores. Diàmetre mig d'un metre, alçada entre 1 - 0.8 m.. D'aquest tipus se n'han trobat 1 sol exemplar, un 2.5 % del total.

- Tipus B-1: Fossa excavada a la roca, amb forma de ronyó, fons i parets concaus, sense forats per àmfores. L'eix major fa entre 1.20-1.40 m., l'eix menor entre 40-60 cm. D'aquest tipus se n'han trobat 5 exemplars, un 12.5 % del total.

- Hi ha una tomba excepcional (tomba nº 51), que conté sis incineracions i unes 80 peces d'aixovar.

DESCRIPCIO MATERIALS: El material de la necròpolis està actualment en estudi, per la qual cosa sols donarem unes breus indicacions.

- Pel que fa al material ceràmic està documentada la presència dels següents productes:

* Proto-Campanianes del Taller de Roses.

* Campaniana A (formes antigues, com la Lamb. 23 / Morel 1121, Lamb. 45 / Morel 8151, Lamb. 26 / Morel 2812, Lamb. 34 / Morel 2737).

* Ibèrica pintada.

* Comuna ibèrica grisa i oxidada. Es de destacar la presència molt freqüent de tasses amb "umbo", un element possiblement ritual (GARCIA 1991).

* Ibèrica a mà.

* Amfora ibèrica.

- Altres materials apareguts són fusaioles, fíbules, *tymatheria*, i un nombre conjunt d'armament en ferro. Es de destacar d'aquest armament (espasa, llança, escut, casc) el fet que pertany a una tradició tipològica clarament cèltica (GARCIA 1991), i que a més apareix sempre associat d'una manera especial: la llança i l'escut en algunes tombes, i l'espasa sola en unes altres.

FASES-CRONOLOGIA: A partir de les importacions aparegudes, produccions del Taller de Roses i Campanianes A, la datació de la necròpolis es situa des del 250 a.C. fins aproximadament el 180 a.C. L'absència de Campaniana B marca un límit clar, però a més les Campanianes A trobades pertanyen a produccions antigues (GARCIA 1987).

Es interessant aquest jaciment perquè ha permès comprovar com les produccions del Taller de Roses arriben fins el 200 a.C., on son ja substituïdes completament per la Campaniana A.

Pel que fa a una possible diferenciació de fases dins la necròpolis, sols s'ha pogut observar que les tombes tipus B-1 estan situades sobretot a la perifèria de la necròpolis, i sempre tenen alguna peça de Campaniana A.

ACTUACIONS REALITZADES: Excavació d'urgència a càrrec de Joaquim Garcia 1987-88.

BIBLIOGRAFIA: GARCIA 1987, BURJACHS ET ALII 1987, GARCIA 1991.

OBSERVACIONS: L'alt interès del jaciment, una de les necròpolis de Burriac, s'ha vist reduït en part degut a l'estat de conservació de les tombes, que en pocs casos ha permès individualitzar aixovars i tombes, donat que o bé eren tombes buïdes en part per furtius, o bé eren tombes escapçades per l'acció de les torrencades, o bé finalment estaven tallades per altres tombes posteriors (com ja hem vist, l'alta densitat de tombes en un reduït espai és una característica de la necròpolis).

VALORACIO: Com diu el seu arqueòleg, aquesta és la necròpolis del poblat de Burriac durant aquest període (GARCIA 1992). Tot i el mal estat de conservació de les restes, és possible veure en els diferents tipus de tombes i d'aixovar algunes

diferències en el tractament dels individus, que poden remetre-nos a diferències en el món dels vius. Especialment sembla clar aquest fet en el cas de les sis incineracions i el ric aixovar de la tomba 51.

Nº ORDRE: 12.4

NOM JACIMENT: Hàbitat del Turó dels 2 Pins / (3 Pins).

MUNICIPI: Cabrera de Mar (Mapa nº 4).

SITUACIO: A uns 150 m. de la necròpolis, en el vessant de Migdia d'aquest turó, sota Burriac. 165 m.s.n.m.

DESCRIPCIO ESTRUCTURES: Hàbitat ibèric, consistent en dues habitacions rectangulars adosades. Té dues fases, una amb estructures peribles i una segona amb estructures ja en pedra (fig. 19.1). Els murs de l'habitació són murs en sec. Al costat de les dues habitacions es conserven les restes d'una canalització, amb un sistema de comportes per regular-la, de gran interès arqueològic, doncs documenta el domini de les tècniques hidràuliques pel part del món indígena (també documentat a Can Balençó, nº 13.17). Aquest sistema de canalització porta l'aigua a unes cisternes, existents al llarg de totes les fases de l'hàbitat, encara que la canalització sols existeix a l'última fase. Fins avui en dia no s'han localitzat sitges en aquest jaciment, A l'última fase de l'hàbitat s'empra la tègula en la cobertura de l'edifici (comunicació personal J. Garcia).

DESCRIPCIO MATERIALS: Materials actualment en estudi. Cal destacar però alguns elements que considerem significatius: es troba tègula en l'última fase de l'hàbitat, i no hi ha Campaniana B. El jaciment doncs acaba amb la Campaniana A (comunicació personal J. Garcia).

FASES-CRONOLOGIA: La primera fase, d'estructures peribles, pot datar-se entorn els inicis del s. V a.C..

Al s. IV a.C. es construeixen les estructures en pedra, amb dues fases successives de construcció:

La primera fase d'estructures en pedra consisteix en una sola habitació rectangular, amb uns dipòsits per aigua associats, veritables cisternes.

En una segona fase de construcció l'hàbitat s'engrandeix, presentant dues habitacions adosades. També en aquesta segona fase es construeix la canalització que alimenta una cisterna, amb clara funció d'enmagatzematge d'aigua. Aquesta

canalització s'ha datat entorn la 2ª meitat del s. III a.C.

El moment d'abandonament de l'assentament, abandonament que sembla pacífic, es pot situar a finals del s. III a.C., inicis del s. II a.C., encara que recentment sembla més possible una datació entorn la 1ª meitat de s. II a.C. (POU 1992).

ACTUACIONS REALITZADES: El jaciment fou localitzat arrel d'unes actuacions furtives que en deixaren bona part al descobert (LLEONART 1979 p. 177). Posteriorment hi efectuà excavacions d'urgència J. Garcia.

BIBLIOGRAFIA: LLEONART 1979, GARCIA 1987, GARCIA 1991, POU 1992.

OBSERVACIONS: Té una cronologia final semblant a la de la necròpolis del mateix turó, encara que potser una mica posterior. El poblat de Burriac està just al seu costat, practicament a tocar, un fet bastant complicat d'explicar (què suposa que un petit hàbitat es trobi al costat d'un poblat, tan a prop que no pugui explicar-se la seva situació per una raó d'estalvi de temps en el desplaçament?). De fet aquest problema és el mateix que afecta la major part d'aquests hàbitats isolats situats al costat de Burriac. Pot interpretar-se de diverses maneres. Per un costat suposen que una part de la població no devia habitar permanentment al poblat, i que no ho feien no per treballar en àrees allunyades d'aquest, sinó per alguna altra raó. Cal potser suposar que en algun cas la raó fos la funcionalitat mateixa de l'hàbitat, però potser en altres reflexa un tipus d'estructura productiva i social més complexa, potser relacionada amb algun tipus de propietat de la terra més diversificat del que fins avui s'ha considerat.

Es clar que l'estudi d'aquest fenomen d'establiment de petits hàbitats isolats, iniciat al s. IV a.C., sols pot efectuar-se d'una manera global, tal i com actualment l'equip del Museu Comarcal del Maresme ho està fent a la vall de Cabrera (equip al qual agraim l'informació proporcionada).

Cal tenir en compte que fins ara s'han localitzat a la Vall de Cabrera uns set "assentaments" que podrien ser d'aquest tipus (a falta de futures excavacions i verificacions, en preparació). De fet aquesta elevada densitat quedà ja exemplificada el 1979, quan, arrel d'intenses activitats furtives, alguns d'aquests assentaments (entre ells Dos Pins) foren posats al descobert (LLEONART 1979). En aquest sentit cal recollir la notícia que dona R. Lleonart de la troballa, a tan sols 25 m. d'aquest hàbitat de Dos Pins, d'un angle de paret ibèrica bastida sobre el sauló (fig. 19.2). La manca d'elements ceràmics

no permet afirmar res més, però és sens dubte una nova dada a tenir en compte (LLEONART 1979 p. 177).

VALORACIO: Es un cas emblemàtic d'un hàbitat ibèric de plana, petit, aïllat, cal pensar que dedicat a tasques productives, que marquen un moment molt concret en l'evolució del control i aprofitament del territori per part del món indígena. La seva desaparició, en un moment molt concret, també és indicatiu d'un profund canvi.

Nº ORDRE: 12.5

NOM JACIMENT: Prop de Can Grandia.

MUNICIPI: Cabrera de Mar (Mapa nº 4).

SITUACIO: Solar del Sr. Amadeu Lopez. En el vessant Sud del Turó dels Oriols, a tocar del poblat de Burriac. 165 m.s.n.m.

DESCRIPCIO ESTRUCTURES: Es tracta d'un petit hàbitat ibèric, del qual es coneix l'existència de diverses sitges (aproximadament unes 10) i unes restes d'habitacions. Fou excavat per M. Ribas i Martín Tobias (RIBAS-MARTIN 1961). Quatre de les sitges han estat reestudiades, però no se sap gaire cosa de la cronologia ni de la planta de les habitacions. Sabem que les sitges eren esfèriques, i feien uns 2 m. de fondària.

La publicació de les excavacions de M. Ribas i R. Martín Tobias ens mostra en primer lloc la disposició de les sitges (fig. 20.1). Les nº 1,2,3,4,6,11,12 pertanyen amb seguretat a aquest jaciment, i les altres poden pertanyer bé al grup de Can Miralles-Can Modolell, bé al mateix poblat d'*Ilduro* (RIBAS-MARTIN 1961 p.297).

Segons aquests autor, totes les sitges es trobaven dins de petites habitacions (encara que sols les nº 1-2-3-4 hi apareixen en el dibuix), que s'assentaven directament sobre el sauló (RIBAS-MARTIN 1961 p. 297).

Es interessant de veure com efectivament les sitges nº 1, 3 i 4 apareixen dins del que M.Ribas anomena habitacions ibèriques (fig. 20.2). La nº 4 estava coberta pel sòl de l'habitació, i apareix tallada, el que indica que en acondicionar-se l'habitació la sitja fou amortitzada (RIBAS-MARTIN 1961 p. 300). La nº 1 apareix intacte a l'interior d'una habitació, o almenys en una àrea acondicionada en el sauló retallat (fig. 20.2). La sitja nº 3 també apareix en una àrea amb el sauló acondicionat. Sembla, doncs que aquest conjunt de quatre sitges està ubicat a l'interior d'unes estructures ibèriques, com a mínim en un cas amb una clara habitació (amb parets

conservades de 70 cm.), i possiblement tres habitacions-estances. No són, doncs, sitges ibèriques aïllades, tipus camp de sitges, sinó que formen part d'un petit hàbitat ibèric isolat.

En els dibuixos de Ribas-Martin es pot apreciar com la sitja n° 1 pot ser contemporànea al nivell d'habitació (perdurant potser fins al final de l'ocupació), la n° 2 fou amortitzada i ben tapada amb pedres, al igual que la n° 3. Finalment la n° 4 fou escapçada, i es tapà amb pedres de forma acurada.

DESCRIPCIO MATERIALS: El material d'aquest jaciment fou estudiat en primer lloc per RIBAS-MARTIN (1961), que tan sols publicaren, però, una part del material aparegut a les sitges. Posteriorment C. Martí (MARTI 1978) estudià el material dipositat a la S.A.M.M..

Pel que fa al material estudiat per Ribas i Martin, cal limitar-se a les seves indicacions (RIBAS-MARTIN 1961 p. 299-300)

* **Sitja n° 1:** al fons hi havia una capa formada per llot i terres fines, i per sobre d'ella fragments de tègules i de ceràmica ibèrica i una mandíbula humana. Per sobre d'aquí una capa compacta de pedres, i per sobre un crani, ossos humans i ceràmica Campaniana A i ibèrica. Més amunt encara, un altre crani, ceràmica ibèrica a torn i a mà, i Campaniana.

* **Sitja n° 2:** sols hi havia escassos fragments de ceràmica, i un fragment de bronze.

* **Sitja n° 3:** Al fons de la sitja va apareixer ceràmica àtica, Pre-Campaniana i Campaniana, ibèrica a torn i a mà. També restes de vidre fos (escòria?).

* **Sitja n° 4:** Una capa de cendres cobria la sitja (el nivell d'habitació). S'hi trobà Campaniana A ibèrica a torn i a mà.

El material de les quatre sitges, reestudiades no fa massa temps (MARTI 1978), es conserva tot barrejat, i correspon al moment de la seva amortització. S'hi trobà Campaniana A (Lamb. 5, Lamb. 7, Lamb. 27a, Lamb. 27c, Lamb. 31) molta Campaniana B (amb predomini de les formes Lamb. 1 i Lamb. 5), Campaniana C, i alguns fragments de ceràmica romana de Parets Fines. Es de destacar també la troballa d'imitacions de Campaniana, concretament dues imitacions en pasta grisa o marró i engalbat de color negre, de la forma Lamb. 26 (MARTI 1978 p. 127). Com ja hem vist tenim referències també a la presència de tègula en el reompliment, concretament a la sitja n° 1 (RIBAS-MARTIN 1961 p. 299).

A part d'aquestes quatre sitges, però, M. Ribas en descriu algunes altres (RIBAS-MARTIN 1961):

* **Sitja n° 5:** Terres d'aluvió dipositades de forma natural. Al fons hi aparegué ceràmica ibèrica